

Az információs társadalom legújabb kihívásai a jog számára

I. rész – Horizontális platformok

Bevezetés

A kissé körmonfont címmel azt szeretném jelezni, hogy ebben, és az ezután következő cikkekben igyekszem röviden áttekinteni, hogy az információs társadalom új jelenségei milyen hatást gyakorolnak a jogra. Azok a témák amelyeket itt felvillantok önmagukban is monográfiányi terjedelmet követelnének, így a céloom itt csak az lehet, hogy exponálok néhány olyan kérdést, amely az utóbbi évek szakirodalmában is megjelent, és a jogalkotókat is - a nemzeti és a szupranacionális jogalkotókat egyaránt – jelenleg foglalkoztatja.

A jogszociológia egyik nagy közhelye, hogy a társadalmi és gazdasági viszonyok változásait a jog mindig késve követi. Így van ez az információs társadalom egyes jelenségeivel kapcsolatban is. Az viszont már nem közhely, hogy a számítástechnika (potenciális) hatását a jogra évtizedeken át komolyan túlbecsülték. Előbb a Jurimetrics mozgalom (Loevinger, 1949), azután az amerikai jogi forráskutatással összefüggő eufória (Tapper, 1973), később a személyi számítógépek elterjedése után a szakértői rendszerekkel folytatott kísérletek, (Susskind 1987) voltak ennek az eufóriában fogant túlértékelésnek az állomásai. A jogi automatizálás és a szakértői rendszerek végül nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. (Leith 2010) Az Internet megjelenése után ismét sokan vizionáltak egy teljesen új jogrendszerrel, (Marshden 2000) bár ekkor már olyan hangok is akadtak, akik szerint az Internet megjelenése valójában nem sok mindent változtatott meg, legalábbis az információs iparban. (Varian 2000). És közel egy évtizeden át csakugyan nem történtek földcsuszamlás-szerű változások. Néhány új szabály kellett az adatvédelem területén, megjelentek az elektronikus kormányzattal, és a közadatok internetes nyilvánosságával kapcsolatos új szabályok, az elektronikus aláírás és a „távollevők közötti” kereskedelem, a hírközlési jog kiegészítése itt-ott, általában szigetszerűen megalkotott, ám a hagyományos jogba valójában egyszerűen beilleszthető, és kis terjedelmű szabályrendszerek, és egy-két marginális más új szabály.

Mennyiségi és minőségi változások

Most azonban úgy tűnik, hogy *valóban* komoly változásoknak nézünk elébe. Ezt részben mennyiségi, részben minőségi mozgások indokolják.

A mennyiségi változások alatt például olyasmiket érthetünk, hogy az emberiségnek ma már nagyobb része, (kb. 3,6 milliárd ember) internet-felhasználó, (Internet Live Stats 2017a). 2 milliárd weboldal létezik, (Internet Live Stats 2017b) a Facebook aktív felhasználóinak száma szintén csaknem 2 milliárd (Statista 2017a) a Google keresőrendszerében 3,5 milliárd keresést hajtanak végre naponta (!) (Internet Live Stats 2017c) és az online kiskereskedelmi forgalom világszerte 2000 milliárd, (2 billió) dollár, és bizonyos országokban már a teljes kiskereskedelmi forgalom csaknem 20%-át teszi ki. (Statista 2017b) A bankok a dolgozóik 10%-ától, világszerte 100 000 embertől váltak meg egyetlen év leforgása alatt 2015-ben az online bankolás terjedése miatt, és az egyik nagy bank vezérigazgatója az elkövetkező 10 évben a banki állások 30%-ának, mások az állások 50%-ának megszűnését jósolják az elektronizáció miatt. (Crowe 2016) Hogy a szűkebb területünket érintő újabb hírt is mondjunk, a JP Morgan Chase bankban egy algoritmus segítségével 360 000 jogász munkáját spórolták meg azzal, hogy a szerződéseket nem jogászok, hanem egy intelligens algoritmus vizsgálta át. (Findlaw 2017) Susskind, a „jogi futurologia” brit guruja már évek óta a jelenleg ismert ügyvédség végéről beszél, (Susskind 2011) amely az automatizálásnak köszönhető.

Mindezeknél azonban még fontosabb az a szinte leírhatatlan minőségi változás, amelyet az Internet jelent. Az információ-bőség, a folyamatos összekapcsoltság a többi emberrel, a szolgáltatások áradata, és főként az, hogy olyan létszféraink is „felkerültek” az Internetre, mint maga a szociális létünk, amelynek új fórumai a közösségi oldalak, mind azt mutatják, hogy sokkal mélyebb változásoknak vagyunk a tanúi, mint mondjuk a '80-as években, amikor a számítógépek az egyetemi kutatóhelyeket és a high-tech irodákat leszámítva lényegében alig gyakoroltak hatást az életünkre.

Problémacsoportok

Bár hajlamosak vagyunk a „számítógépesítés”, IT” és „Internet” hatásairól általában beszélni, valójában igen eltérő új jelenségekről beszélünk, amelyeket legfeljebb csak az köt össze, hogy az Interneten (is) megtalálhatóak, vagy közük van valamilyen processzor-alapú számítástechnikai eszközhöz. Azonban nagy hiba a „számítógépet” és az „Internetet” ebből a szempontból homogén masszaként kezelni. Úgy vélem, nagyon is fontos megkülönböztetni a platformok (online „életterek”) problematikáját, és ezen belül is a „horizontális” szociális médiát, (főleg a Facebookot, a Twittert és keleti mutációikat), az egyes szűkebb szükségleteket szervező „sharing economy”-t lehetővé tevő vertikális platformokat, (Uber, AirBnB), és az online piactereket (Amazon), végül a platformnak az „embereket és dologokat összehozó” alkalmazásnak már csak nehezen nevezhető keresőszolgáltatásokat (Google). Bár ezeket az online szolgáltatásokat sok minden összekapcsolja, (elsősorban az, hogy valamilyen adatfolyamot menedzselnek, és embereket kapcsolnak össze más emberekkel, vagy erőforrásokkal), ugyanakkor rengeteg dolog el is választja őket. Ismerkedni, beszélgetni, vásárolni és lakást bérelni egy utazáshoz nem ugyanannak a szükségletnek a kielégítését jelenti. Például amíg a horizontális platformok és a keresőmotorok egyben „kapuőrök” illetve „forgalomszabályozók” is, (Polyák 2016) így olykor nagyon nehezen leválthatók, szinte digitális közműként viselkednek, és rengeteg hasonlóságot mutatnak a médiacégekkel, addig a vertikális virtuális piacterekre egyik sem jellemző. A Google keresőmotorja könnyedén leváltható lenne egy másik keresőmotorral, a többi szolgáltatása ugyanakkor (Gmail, Gdrive, stb.) elsősorban az adatmigrációs nehézségek miatt aligha.

A tágan értelmezett (horizontális és vertikális) platformok kérdéskörétől nagyban különböző problémát jelentenek a *robotok* és a *mesterséges intelligencia* problémái, elsősorban azért, mert a robotok és az autonóm járművek kapcsán már a fizikai valóságban is megjelenő tárgyakról beszélhetünk, amelyek esetén elsősorban a károkozás kérdése, és tágabban a robotok nem kiszámítható, nem determinisztikus(nak látszó) viselkedése, végső soron valamiféle, a személyiséghez hasonló attribútum kialakulása a legizgalmasabb kérdések, és ezzel kapcsolatban az, hogy adjunk-e jogi kereteket ennek a fura „személyiségnek”?

Ami pedig a fentebbi két jelenségcsoportot összeköti az a Big Data témaköre. Hiszen a fentebb említett szolgáltatások és dolgok, adatokat, adatfolyamokat menedzselnek, és a működésük során folyamatosan adatokat termelnek, tehát inputként ráutaltak, outputként pedig előállítói egy korábban soha nem látott adatmennyiségnek. Ez az adatbőség egy sor – a fentebbi jelenségektől elkülöníthető „saját jogon” jelentkező – problémát is generál.

Ahogy említettem, ezek az alkalmazások, szolgáltatások igencsak különböző emberi szükségleteket elégítenek ki, különböző, „hagyományos világbeli” „helyettesítő termékük” van, és nagyon különböző társadalmi hasznokkal és kockázatokkal járnak. Az a feltételezésem, hogy mindegyikük felforgatja az életünket valamiféleképp, és felforgatják a jogrendszert is, mert a jog hagyományos kategóriáiba nagyon nehezen illeszthetők bele.

Ha ezeknek az egyébként igencsak különböző jelenségeknek a joggal való kapcsolatát vizsgáljuk, akkor ráadásul két szintet érdemes megkülönböztetni. (1) A jogalkotásra gyakorolt hatásukat, illetve

(2) a jogászkodásra (a jogi szakmára, jogalkalmazásra) gyakorolt hatásukat. Míg a jogalkotásnak elsősorban a már jelentkező, és még alig látható jövőbeli kockázatokat kell kezelnie, (bár a jogalkotás bizonyos részeinek más funkciója is lehet), addig ezeknek a jelenségeknek a jogászkodásban játszott szerepe teljesen külön kérdés: itt elsősorban az az izgalmas, hogy hogyan alakítja majd át a jogászi gondolkodásmódot, és munkát mindez. Közelebbről pedig, hogy milyen jogi tevékenységek automatizálhatók, és milyen szakmák szűnhetnek meg akár teljesen.

A továbbiakban a fentebb említett területek mindegyikét igyekszem egy-egy rövid írásban sorra venni, hangsúlyozva, hogy a felvetett területek önállóan, külön-külön is monográfiákat érdemelnének.

Ez az első írás a platformokról, és azon belül is a „horizontális” platformok kérdésköréről szól. A második cikk a sharing economy kérdéseit, és a vertikális platformok problémáját taglalja. A harmadik írás a robotokról és az autonóm járművek kérdésköréről szól majd. A negyedik részben a Big Data problematikáról szólok, végül az ötödik, befejező rész a megváltozott jogászkodásról szól majd, ebben a szép (?) új világban.

A horizontális platformok

A platform-társadalom José van Dijck-tól származó koncepciójának (pl. #AoIR 2016) az a lényege, hogy mára olyan online „ökoszisztéma”, azaz egymással együttműködő, kapcsolatban levő weboldalak, webes infrastruktúrák, szolgáltatások olyan rendszere alakult ki, amelyen gazdasági tranzakcióink és szociális érintkezésünk nagy része zajlik. Ezek az oldalak ezt az interakciót algoritmusokkal vezérelt adatfolyamokként szervezik. A Microsoft, a Facebook, a Google, az Apple és az Amazon mára abszolút megkerülhetetlenné váltak a saját világukban. Lényegében nem, vagy nagy nehézségek árán lehet nélkülük létezni a szociális térben. A nagy platformok mellett ugyanakkor a magánéletünk és a közösségi aktivitásaink különböző rész-szegmenseinek szervezésében kisebb platformok tucatjai vesznek részt.

Milyen új kihívásokat láthatunk már most is velük kapcsolatban?

Joghatósági kérdések

Először is, bár nem teljesen új probléma, de bizonyosan új dimenzióba helyezi a joghatósági és ezzel összefüggően a jogérvényesítési kérdéseket az, hogy ezek a cégek olyan multinacionális vállalatok, amelyek tevékenységének nagy része csak a virtuális térben létezik. Olykor még az is kérdés, hogy egyáltalán mennyiben vonatkoznak rájuk a nemzeti jogszabályok, és ha vonatkoznak, ezek hogyan kényszeríthetők ki. A normák kikényszeríthetőségével kapcsolatos problémák egyik állatorvosi lova a reklámadó körüli hercehurca volt Magyarországon (Kreativ.hu 2016; Molnárfi 2014) ahol egyértelművé vált, hogy a Facebook, és a Google, miközben a magyar reklámpiacnak (is) meghatározó szereplői lettek, lényegben egyáltalán nem kényszeríthetők adófizetésre. Ez ma is így van, ezek a szereplők nemcsak reklámadót nem fizetnek, hanem társasági adót is csak alig, és nemcsak nálunk, hanem Európában általában. Az adóoptimalizálást a multinacionális cégekre általában is jellemző adóoptimalizáló stratégiákon kívül a cégek online jellege is segíti. (Gálffy 2014) Ez az általános megállapítás még akkor is igaz, ha egyébként ezek a tech-óriások olykor bizonyos engedményeket tesznek és pl. utólag befizetnek valamennyi adót, ahogy az nemrégiben az Egyesült Királyságban történt. Azt, hogy ez az adó mennyire csak szimbolikus összeg ugyanakkor jól mutatja, hogy a Google árbevétele Nagy Britanniában 2013-ban 3,8 milliárd font volt, amely után 20,5 millió (!) fontnyi adót fizetett be. A 130 millió fontnyi befizetés a 2005 óta termelődő árbevétel után történt. (D’Orazio, 2016) Nekem úgy tűnik, hogy a hagyományos, a nemzetállami kereteken alapuló

joghatósági személet lényegében teljesen működésképtelen ezekkel a szolgáltatásokkal kapcsolatosan.

Monopolhelyzetek

Bár az adózás a platformok kapcsán a nemzetállami politikák állandó középpontjában álló kérdés, én személy szerint jóval neuralgikusabbnak találom azokat a *versenyjogi* és különösen monopoljogi problémákat, amelyek a platformok körül kialakultak. A platformok, és különösen az ún. forgalomirányító (intermediary) platformok kapcsán látványosan igazolódik Varian elmélete az információs termékek piacán érvényesülő hálózati hatásról (Varian 2000:191-247). Ennek lényege, hogy a hálózatos iparágakban egy szolgáltatás népszerűségének növekedése mindig egy S görbét ír le, (hosszabb elindulás, majd a kritikus tömeg elérése után gyors felpörgés, és újabb lassulás). A kritikus tömeg, az S alsó görbületének elérése után a több felhasználó egyre több újabb felhasználót vonz, miközben a szolgáltatás nyújtója egyre gazdaságosabban tud gazdálkodni, és – bár nem mindegyik említett platform esetében – de a hálózatból történő kilépés költségei folyamatosan nőnek. Elég gyorsan kiszorítja a többi versenytársat, és ezzel kialakul a piacokon egy olyan monopolhelyzet, amin alig-alig lehet változtatni. Próbáljuk elképzelni, hogy milyen erőfeszítésünkbe kerülne a Facebook-tól átmenni egy másik szociális média oldalra, - ha egyáltalán találnánk ilyet. És ha találnánk ilyet, és esetleg az adatainkat, és a feltöltött „emlékeinket” is képesek is lennénk könnyen migrálni, mit érünk az új szolgáltatóval, ha abban a hálózatban mások nem vennének részt? Ugyanez elmondható a Google-ről is, bár ott a hálózati hatás kissé másképp érvényesül: a Google keresések azért olyan pontosak, (pontosabbak mint más keresők keresései), mert azokat sokan használják. Amíg a többi keresőt (pl. Bing) nem használják elegendően, addig ezek nem fogják tudni a találati pontosságban felvenni a versenyt a Google-lal. Az az üzleti modell, amely a platformok többségére jellemző, (a megtekintések, a kattintások, az elérés, a „figyelem” volumenén alapuló hirdetésre alapozott árbevétel) magas felhasználószámot feltételez, amely tovább fűti az önerősítő mozgást az ideáramló magas bevételekkel.

Ez a monopolhelyzet felkeltette az EU bizottságának figyelmét is, (pl. McGoogan 2016); amely most már többféle aktivitást is versenykorlátozóknak tart: az Android operációs rendszerekbe előre telepített Google keresőt, (Telegraph Reporters 2016)) illetve legutóbb a Google hirdetések az oldalukra elhelyező weboldalakkal kötött megállapodások versenykorlátozó kitételeit. Ugyanígy vádakat természetesen a Facebook-ot is időről időre érik, különösen azért, mert lényegében teljesen elszívja a hirdetési árbevételt a tartalom-előállítók elől. (Greenslade 2016); magyarul: Urbán 2014) Ugyanakkor látni kell, hogy a fentebbi példákban nem az előretelepített Android, vagy a versenykorlátozó reklámszerződések jelentik az igazi veszélyt, hanem magának az iparágaknak a belső logikája.

Minderre persze mondhatjuk azt is, hogy hasonló monopolhelyzetek a történelem során sokszor alakultak ki, és talán a jelenlegi helyzet sem különleges. Azonban én azt gondolom, hogy a platformok által létrehozott monopolhelyzetek sok vonatkozásban mégis különböznek ezektől: a Facebook és a Google esetében lényegében nincsenek helyettesítő termékek, a monopolhelyzet nem egy országra korlátozódik, hanem a világot is átszövi, a monopolhelyzet károsultjai nem feltétlenül a végfelhasználók, (akiket pl. monopol-árakkal zsákmányolnak ki), hanem épp a hirdető, vagy olyan külső szereplők, (tartalom-előállítók), akik nem képesek piacra lépni az adott platform használata nélkül, végül a platformok monopolhelyzete egy sor olyan, nem közvetlenül gazdasági kockázathoz vezet, amely miatt már bőven nemcsak versenyjogi problémáról, hanem valami sokkal többről beszélünk.

Jogsértő tartalmak és alapjogi kérdések

Az, hogy a problémák nagyon mélyre nyúlnak, mi sem bizonyítja jobban, mint a *jogsértő tartalmakkal* kapcsolatos legutóbbi fejlemények, amelyeknek egyik speciális, és igen érzékeny leágazásai az *alapjogokkal* kapcsolatos kérdések. Ez utóbbiak egyébként ki is vezetnek bennünket a szorosan vett jogi kérdések birodalmából. Ahogy a joghatósági problémák nagyrészt az Internet globális voltán, a versenyjogi problémák pedig nagyrészt a közgazdaságtan által felismert hálózati hatáson alapszanak, az alapjogi problémák nagy része visszavezethető néhány egyszerű emberi tulajdonságra: arra, hogy a saját nézeteinket szeretjük inkább visszahallani, jobban otthon érezzük magunkat a hozzánk hasonló emberek társaságában, a tőlünk eltérő véleményeket nehezen tűrjük, mert az „idegentől tartózkodj” ősi ösztönét kelti fel bennünk, és mindezt egy olyan világban tapasztaljuk meg, amely imitálja a személyességet, de valójában teljesen személytelen, hiszen nem teremt fizikai kontaktust a két személy között.

A jogsértő tartalmak esetén a probléma gyökere pontosan azonosítható: a platformok nem szerkesztenek tartalmakat, nem médiatermékek, tartalomszolgáltatók, hanem csak „közvetítő szolgáltatók”, jóllehet annál jóval többet nyújtanak, mint mondjuk egy – szintén közvetítő szolgáltatónak tekinthető – internet-hozzáférés szolgáltató, és befolyásuk a nyilvánosságra, s így a „morális felelősségük” hatalmas. Az egyik középponti kérdés természetesen az, hogy mennyiben legyen felelőssége a platformoknak a jogsértő tartalmakért. A jelenleg elterjedt nézet, és a legtöbb ország jogi szabályozása szerint a közvetítők csak az ún. notice-and-takedown szabálynak kell megfeleljenek, azaz csak a bejelentett jogsértő tartalmat kell eltávolítaniuk. Így viszont előfordulhat, hogy hosszú órákig láthatók maradnak egészen extrém tartalmak is. (HVG.hu 2017) A Facebook erre a moderátor-hadának növelésével, és a képek és videók elemzésére képes mesterséges intelligencia fejlesztésével válaszol. Mindkettő felvet azonban problémákat és messze nem tökéletes megoldás. De ez már átvezet bennünket a következő kérdéshez, a platformok és az alapjogok kérdéséhez.

Az alapjogi problémák között kettőt szoktak kiemelni: a szólás-szabadsággal és a gyűlöletbeszédrel kapcsolatosakat, amelyek olykor feloldhatatlanul ütköznek a magánszemélyek jóhírnevének védelmével. (Blacrum 2005; McGoldrick, 2013)

Ahhoz, hogy egy „közvetítő szolgáltató” – azaz egy olyan technológiát működtető cég, amely csak platformot jelent a mások által előállított tartalmaknak - mindezt meg tudja valósítani részint a panaszok kivizsgálására, részint pedig – ha ezt a jogszabályok előírják – a tartalmaknak már a kikerülés előtti szűrésére automatikus tartalomfelismerő algoritmusokat és embereket, méghozzá sok-sok embert kell foglalkoztatnia. Tavaly év végén a Süddeutsche Zeitung lebentette fel a fátylat a Facebook addig titkolt 600 fős moderátor-csapatáról, (Krause 2016) akik személyenként és naponta 2000 poszt előszűrését végzik el.

Ez egy rendkívül komplikált problémahalmaz, amelyben a legnagyobb feszültséget két tényező jelenti, Egyrészt az illegálisnak minősülő tartalmak ingerküszöbe, sőt jogi szabályozása is erősen különbözik országonként. Pl. Németország rendkívül érzékeny a gyűlöletbeszédre, és komoly büntetések bevezetését helyezte kilátásba arra az esetre, ha a Facebook maga nem gondoskodik 24 órán belül az ilyen tartalmak törléséről. (Oltermann 2016). Más országok adott esetben nem ennyire szigorúak.

A másik probléma strukturális: a legfrissebb ezzel kapcsolatos forró téma a Facebook moderátorai számára írt útmutatók nyilvánosságra kerülése (Hopkins 2017). És míg a „hivatalos” állami jog ezekkel a szólásszabadságot és emberi méltóságot érintő kérdésekkel kapcsolatban óvatosan és általánosságban fogalmaz, addig a moderátoroknak adott kézikönyvben egészen konkrét, több száz egyedi példával megvilágított útmutató van. Míg a jogot a bíróságok értelmezik, adott esetben heteket, hónapokat eltöprengve, és több embert és érvet is meghallgatva egy kijelentés vagy

cselekedet tartalmát illetően, addig a moderátornak néhány másodperce van dönten a poszt sorsáról a kézikönyv alapján. Bár jómagam azt gondolom, hogy az útmutatókban semmi olyan nincsen, amely pl. a magyar jogrendszerbe ütközne, vagy kirívóan megbotránkoztató lenne, mégis, van valami félelmetes abban, hogy a szólásszabadság egyik legnépszerűbb fórumán a szabályokat egy amerikai magáncég alkotja, és ezeket a szabályoknak a részleteit még csak nem is akarja a tudomásunkra hozni.

Itt említem meg röviden az ún. cyberbullying problémáját. A gyerekek mindig szerették egymást piszkálni, sőt ezt olykor elég kegyetlenül is csinálták, ez a probléma maga tehát nem új: gondoljunk csak olyan irodalmi művekre, mint a *Legyek ura*, vagy az *Iskola a határon*. Ám a csoportból való kiközösítést és zaklatást a közösségi média félelmetes, minőségileg új dimenzióba helyezte, hiszen a zaklatott nem tud kiszakadni a zaklatásból, (nehéz elszakadni a médiumtól), a heccelődés nyilvánossága nagyságrendekkel nagyobb lehet, végül a heccelő és a heccelt között nincsen személyes kontaktus, amely gyakran eskalálja a konfliktust. Nem csoda, hogy a cyberbullying igen gyakran vezet öngyilkossághoz, és egészen masszív társadalmi problémává nőtte ki magát. (CyberBullyHotline 2017)

Álhírek

Az alapjogi (szólásszabadság) tematika része az az új jelenség, amelyet az álhírek címke alatt szoktak tárgyalni. Bár az álhírek hatását pl. az amerikai elnökválasztásra, vagy a Brexitre sokan vitatják, (Bolcsó 2017) az tény, hogy egy átlagfelhasználó bizonyosan több álhírral is találkozik a Facebook hírfolyamában naponta, és a legtöbb vitatott tematika (pl. UFO-k, összeesküvés elméletek, ezotéria, stb.) esetén a nagy keresők is az első oldalakon egy sor álhírt is megjelenítenek. Az álhírek mögött általában a könnyű pénzkeresés lehetősége áll, és nem direkt politikai manipuláció, (Szirmák 2016), ez azonban a jelenséget nem teszi kevésbé ijesztővé. A dilemma itt is világos: van-e bármilyen tennivalója a platformoknak az álhírekkel kapcsolatban? És egyáltalán, mi is az álhír? Az ezotéria, az UFO-jelenség, a bizonyítottan hatástalan homeopátia stb. bele kell tartozzanak ebbe, vagy csak a nyilvánvaló álhírek, amelyek meg nem történt eseményeket, bizonyítható hazugságokat tartalmaznak. A dolog egyelőre úgy áll, hogy a jogalkotás még nem lépett, a két legnagyobb horizontális platform, azonban, úgy tűnik valamit fog. (A Google vonatkozásában ld. Bolcsó 2017b a Facebook vonatkozásában ld. Tóth 2017 és Csarnó 2017)

Adatvédelmi aggályok

Végül az alapjogi kérdésekhez kapcsolódóan kell megemlékeznünk azokról az adatvédelmi aggályokról, amelyeket a nagy platformok hoznak létre. Nemcsak arról van szó, hogy túl sok adatot gyűjtenek, és nem vigyáznak ezekre (bár ez is probléma), hanem még aggasztóbb, hogy az elképesztő volumenű „spontán” adattermelődés miatt a felhasználók egészen bizonyosan, de olykor úgy tűnik a szolgáltatók is teljesen elvesztik a kontrollt az adatképződés és az adatáramlás folyamatai felett. Ezzel a problémával később, a Big Datáról szóló írásban szeretnék foglalkozni.

Felhasznált irodalom

#AoIR 2016: Opening Keynote "The Platform Society" by José van Dijck,
<https://www.youtube.com/watch?v=-ypiiSQTNqo>

Blarcum 2005, Christopher D. Van: Internet Hate Speech: The European Framework and the Emerging American Haven, 62 Washington and Lee Law Review 781

Bolcsó 2017a, Dániel: Mégse az álhírek juttatták a Fehér Házba Trumpot?, index.hu, 2017. január 26. http://index.hu/tech/2017/01/26/alhitek_elnokvalasztas_trump_kutatas_facebook/

Bolcsó 2017b, Dániel: A Google tovább harcol az álhírek ellen, index.hu 2017. április 27. http://index.hu/tech/2017/04/27/a_google_tovabb_harcol_az_alhitek_ellen/

Crowe 2016, Portia: CITI: The 'Uber moment' for banks is coming — and more than a million people could lose their jobs, Business Insider, 2016 március 30, <http://www.businessinsider.com/bank-layoffs-are-coming-2016-3>

Csarnó 2017, Ella: Zuckerberg: Az álhírek mögött semmilyen fondorlatosság nincs, index.hu, 2017. április 16. http://index.hu/tech/2017/04/16/mark_zuckerberg_facebook_alhitek_feelossegvallalas_globalizaco/

CyberBullyHotline 2017: Cyberbullying Rampant on the Internet, <http://www.cyberbullyhotline.com/07-10-12-scourge.html>

D’Orazio, 2016, Dante: Google to pay £130 million in back taxes to the UK, The Verge, 2016. január 24. <https://www.theverge.com/2016/1/24/10823106/google-uk-tax-deal>

Findlaw 2017: <http://blogs.findlaw.com/technologist/2017/03/machine-learning-saves-ipmorgan-chase-360000-hours-of-legal-work.html>

Gálffy 2014, Csaba: Nevetségesen kevés adót fizet a Google Európában, hsw.hu, 2014. július 28., <https://www.hsw.hu/hirek/52627/google-adozas-nyereseg-irorszag-double-irish.html>

Greenslade 2016, Roy: Newspapers big and small are facing an existential crisis, The Guardian, 2016. november 11. <https://www.theguardian.com/media/greenslade/2016/nov/11/newspapers-big-and-small-are-facing-an-existential-crisis>

Hopkins 2017, Nick: Facebook moderators: a quick guide to their job and its challenges, The Guardian, 2017 május 21. <https://www.theguardian.com/news/2017/may/21/facebook-moderators-quick-guide-job-challenges>

HVG.hu 2017: Brutális gyilkosság: élőben közvetítette a Facebookon, hogy mire készül, és meg is tette, 2017. április. 18., http://hvg.hu/tudomany/20170418_cleveland_steve_stephens_gyilkosság_facebook

Internet Live Stats 2017a: <http://www.internetlivestats.com/internet-users/>

Internet Live Stats 2017b: <http://www.internetlivestats.com/total-number-of-websites/>

Internet Live Stats 2017c: <http://www.internetlivestats.com/google-search-statistics/>

Krause 2016, Till – Grasseger, Hannes: Inside Facebook, Süddeutsche Zeitung, 2016.december 15. <http://www.sueddeutsche.de/digital/exklusive-sz-magazin-recherche-inside-facebook-1.3297138>

Kreativ.hu 2016: Reklámadó 2016! A Facebook és a Google nagyon megszívatja, 2016. május 5. http://kreativ.hu/cegek_es_piacok/cikk/a_kulfoldi_cegek_ellen_iranyul_a_reklamadorveny_legujabb_modositasa

Leith 2010, Philip: The Rise and Fall of Legal Expert Systems, *European Journal of Law and Technology*, Vol 1, Issue 1 <http://ejlt.org/article/view/14/1>

Loevinger 1949, Lee: Jurimetrics: The Next Step Forward, 33 *Minnesota Law Review*

- Marshden 2000, Christopher T.: Regulating the Global Information Society, Routledge, Oxford
- McGoldrick 2013, Dominic: The Limits of Freedom of Expression on Facebook and Social Networking Sites: A UK Perspective, 13 Human Rights Law Review 125
- McGoogan 2016, Cara: EU hits Google with new charge of monopoly abuse, The Telegraph, 2016. július 14, <http://www.telegraph.co.uk/technology/2016/07/14/eu-hits-google-with-new-charge-of-monopoly-abuse/>
- Molnárfi 2014, Katalin: Miért nem fizet magyar reklámadót a Facebook? Origo.hu, 2014.szeptember 8., <http://www.origo.hu/gazdasag/20140905-igy-nem-fizet-facebook-adot-a-facebook.html>
- Oltermann 2016, Philip: Germany to force Facebook, Google and Twitter to act on hate speech, The Guardian, 2016. december 17. <https://www.theguardian.com/technology/2016/dec/17/german-officials-say-facebook-is-doing-too-little-to-stop-hate-speech>
- Polyák 2016, Gábor: A frekvenciaszűkösségtől a szűrőbuborékig, in Tóth András (szerk.): Technológia jog, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
- Statista 2017a: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>
- Statista 2017b: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>
- Susskind 1987, Richard: Expert Systems in Law, Clarendon Press, Oxford
- Susskind 2011, Richard: Az ügyvédség vége, Complex, Budapest
- Szirmák 2016, Erik: Trumpról szóló álhírekkel keresnek pénzt a macedónok. Vs.hu, 2016. november 5. <https://vs.hu/kozelet/osszes/trumprol-szolo-alhirekkel-keresnek-penzt-a-macedonok-1105>
- Tapper 1973, Colin: Computers and the Law, Weidenfeld and Nicholson, London, 1973.
- Telegraph Reporters 2016: Everything you need to know about Google and its EU battle, The Telegraph, 2016. április 20. <http://www.telegraph.co.uk/technology/2016/04/20/everything-you-need-to-know-about-google-and-the-eus-android-cas/>
- Tóth 2017, Balázs: Algoritmussal küzd a Facebook az álhírek ellen, index.hu 2017.január 26. http://index.hu/tech/2017/01/26/algoritmussal_kuzd_a_facebook_az_alhirek_ellen/
- Urbán 2014, Ágnes: Ki állítja meg a Facebookot?, HVG.hu, 2014.február 6., <http://mertek.hvg.hu/2014/02/06/ki-allitja-meg-a-facebookot/>
- Varian 2000, Hal – Shapiro, Carl-R: Az információ uralma, Panem, Budapest